

Resultaten van tellingen en ringonderzoek in 2014 bij broedende oeverzwaluwen tussen Vecht en Eem en in enkele andere gebieden

Dick A. Jonkers

Opnieuw is er een zwaluwenseizoen voorbij. De monitoringreeks wordt steeds waardevoller. Vanaf 1978 - inmiddels dus al 36 jaar - houden we ons onafgebroken bezig met het tellen van het aantal broedparen van de oeverzwaluwen in het Gooi en enkele gebieden daarbuiten. Behalve dat de resultaten altijd gepubliceerd zijn in *De Korhaan*, zijn zij ook altijd doorgegeven aan Sovon voor de kolonietellingen van het broedvogelmonitoringproject (BMP). Tegelijkertijd is het uitgevoerde ringonderzoek onderdeel van een RAS-project (Recapture Adult Survival) van het Vogeltrekstation in Wageningen. In het onderstaande wordt verslag gedaan van de resultaten in 2014.

Oeverzwaluw

Foto: Paul van der Poel

Het weer in het broedseizoen

De maandoverzichten van het KNMI geven een goede indruk van de weersgesteldheid in Nederland tijdens het broedseizoen. Hieruit valt af te leiden of dit van invloed zou kunnen zijn geweest op het moment van vestiging en het verloop van het broedseizoen.

April was zeer zacht, met gemiddeld over het land een normale hoeveelheid zon en neerslag. Mei werd geschetst als een natte maand met normale temperaturen en hoeveelheid zon.

Er waren grote verschillen in de hoeveelheid neerslag; lokaal was het extreem nat. In juni was het vrij warm, vrij zonnig en vrij droog. Nadat het eerst zonnig en zomers warm was, werd het later koeler.

De maand juli kenmerkte zich door zeer warm weer en een vrijwel normale hoeveelheid zon, maar was toch vrij nat. Voor de oeverzwaluwen was dit alles geen ongunstige situatie.

Kolonies

In het gebied tussen de Vecht en de Eem waren dit jaar zes oeverzwaluwkolonies aanwezig; eenzelfde aantal als in 2012 (figuur 1). In vergelijking met 2013 (Jonkers 2013) waren dat er drie minder. Tussen de kolonies van 2014 bevond zich er een die in voorgaande jaren ontbrak, maar waar wel eerder was gebroed.

Van Vecht tot Eem vestigden zich 643 broedparen; in 2013 waren het er 417. Het aantal paren in 2014 ligt ongeveer op het niveau van 2011. In dat jaar zijn 631 paren aangetroffen (Jonkers 2011).

Vechtplassengebied

Keverdijksche en Overscheense Polder bij Naarden.

In 2009 is op dezelfde plek bij de Kieftkampen ook al eens een kolonie gevonden. In latere jaren was deze onbezet door overmatige begroeiing. Bij controles vanaf de openbare weg zijn er daarna nooit rondvliegende oeverzwaluwen gesignaleerd. In 2014 echter waren er wel broedparen aanwezig en is een totaal aantal van 73 nesten vastgesteld.

CITO in Nederhorst den Berg

De eigenaar van het transportbedrijf, waarop de grondhopen zich bevinden, zorgt er ieder jaar voor dat de oeverzwaluwen niets in de weg wordt gelegd. Op 5 mei zijn daar 73 gegraven gangen gevonden. Het resultaat was uiteindelijk een grote kolonie met maar liefst 180 nesten.

Het Gooi

Oostdijk Naarden

Langs de A1 t.h.v. de parkeerplaats Oostdijk bevindt zich een kunstwand, die daar jaren geleden is gebouwd door Rijkswaterstaat. Als gevolg van achterstallig onderhoud is er overhangende begroeiing en groeien er planten uit de gaten in de wand. Ook het voorterrein, belangrijk voor af- en aanvliegen is niet altijd goed gemaaid en er blijft vlak voor de wand hoge begroeiing staan. Bij een controle in mei is de wandbegroeiing zoveel mogelijk verwijderd. Verder zijn planten uit de wand verwijderd en gaten opgevuld. De situatie die hierna ontstond was nog niet ideaal, maar had wel tot gevolg dat vier paren zich vestigden.

RWZI Huizen

Voor de tweede achtereenvolgende keer deed de

kunstwand het bijzonder goed op het terrein bij de rioolwaterzuivering (RWZI). Alle nestgangen waren voor de komst van de oeverwaluwen gereinigd met behulp van een grondboor. Het doel van deze actie was oud nestmateriaal en aanwezige nestparasieten te verwijderen. Daarna zijn alle gaten opnieuw gevuld met zand, dat werd aangestampt. Op 28 april zijn graafactiviteiten vastgesteld in 99 gangen.

Nestingang in betonnen wand

Foto: Paul van der Poel

Ook nu weer waren 118 van de 120 nestopeningen uitgegraven en bezet op een totaal van 120 beschikbare toegankelijke gaten. Een daverend succes. Vorig jaar waren er in één gat twee afzonderlijke toegangen uitgegraven naar één nest. Nu is één nest gevonden met maar liefst drie toegangen.

Groeve Oostermeent

Zoals gebruikelijk was de wand voor het broedseizoen gereed gemaakt door vrijwilligers van het Goois Natuurreservaat. Zij staken hem waar nodig af en vulden gaten opnieuw met zand. Op 25 april waren er graafactiviteiten te zien in 34 gangen; op 7 mei zaten er 104 nesten in de wand. Er vond nog steeds aanvulling plaats, want bij hierna volgende tellingen waren het er 135.

Eemland

Raboes

Door Gerard Rigter - een aanwonende agrariër - was de wand voor het broedseizoen weer op verzoek van Natuurmonumenten afgeschraapt met een machine. De oeverwaluwen vonden bij hun aankomst een wand die er pico bello bij lag en vestigden zich er met 128 paren.

Locatie en gemeente	Aantal nesten in 2014	Vestigingsplaats
CITO Horstermeer (Nederhorst den Berg)	180 (68)	grondstort
Keverdijksche Overscheense Polder	73	grondstort
Oostdijk Naarden	4	kustwand
RWZI Wolfskamer (Huizen)	123 (118)	kunstwand
Groeve Oostermeent (Blaricum)	135 (7)	zandwand
Raboes (Eemnes)	128 (41)	kleiwand
Totaal	643	

Figuur 1. Oeverwaluwenkolonies tussen Vecht en Eem in 2014

Legenda: ( ) aantal nesten in 2013

Onbezette en verdwenen kolonies

A1 bij Muiden

Tijdens werkzaamheden aan de brugoprit het talud van de A1 bij het Amsterdam-Rijnkanaal zagen 24 paren oeverwaluwen kans gangen te graven. Dit deden zij over een lengte van ongeveer 12 meter in een circa 60 cm hoge rand. Zij zijn er helaas niet aan broeden toegekomen.

Rioolwaterzuiveringsinstallatie Horstermeer (Nederhorst den Berg)

Op het terrein van de Rioolwaterzuiveringsinstallatie Horstermeer waren dit jaar geen vestigingen. Het loont de moeite om te onderzoeken of er mogelijkheden zijn voor de bouw van een

permanente kunstwand.

Hilversumse Bovenmeent (Hilversum)

In de Hilversumse Bovenmeent maakte Natuurmonumenten t.h.v. de Melkmeent/Karnemelksloot een wand van zwarte grond. Daarin groeven 34 paren hun nesten, maar gingen niet over tot nestelen door de grote aantallen planten die uit en over de wand gingen groeien.

Naardermeent

Al jaren achtereen is tegen de klippen op in de Naardermeent (Naarden) geprobeerd de zandwand vrij van begroeiing te houden. Eerst gebeurde dat handmatig, later machinaal. In 2013

broedden er 27 paren die nog een plekje hadden weten uit te graven. Het rendement, afgezet tegen de kosten, de energie die het vroeg en het telkens weer uitlopen van rietwortels, hebben geleid tot het vlak schuiven van de wand. Het bouwen van een kunstwand in dit Natura-2000 gebied was niet mogelijk. Als compensatie voor het verwijderen van de wand stelde Staatsbosbeheer een bedrag beschikbaar van €2000,- als bijdrage in de kosten voor de bouw van een kunstwand in de omgeving. Dit bedrag is toegevoegd aan de financiën die nodig zijn voor de vervanging van de wand op de Golfbaan in het Naarderbos in Naarden.

Golfbaan Naarderbos (Naarden)

Deze zandwand had dezelfde problemen met begroeiing als die van de Naardermeent, maar dan met andere planten. Er was geen onderhoud gepleegd, omdat er dit jaar een kunstwand zou komen. Doordat de financiële onderbouwing nog niet rond was kon dit jaar de voor het broedseizoen geplande bouw nog niet worden gerealiseerd.

Industrieterrein Naarden-West

Het industrieterrein in Naarden-West bevatte dit jaar geen plekken waar kon worden genesteld. Door de uitbreiding van de A1 met rijstroken zal vestiging in dit gebied steeds moeizamer worden

Zanderij Crailo (Hilversum)

Hier ontbraken mogelijkheden om te nestelen door het voortdurend instorten van de wand, waardoor zich in 2014 al geen broedparen meer vestigden. Ondertussen waren er plannen om op de plek van de bestaande wand een kunstwand te realiseren. Begin oktober is een begin gemaakt met de werkzaamheden, die recent zijn afgerond. Zie het artikel van Jelle Harder elders in dit nummer.

Blaricummermeeent (Blaricum)

De oorspronkelijke grondstort langs de Stichtseweg was volledig begroeid en dus ongeschikt. De projectleider voor de woningbouw in het gebied had aan de westzijde van het bouwterrein een nieuwe mogelijkheid gecreëerd, maar die werd geen succes. Er is daarover helaas geen overleg geweest met de Werkgroep Zwaluwenonderzoek. Was dit wel het geval geweest, dan was de kans op bewoning wellicht groter geweest.

Golfbaan Eemnes

Ook dit jaar bleef de zandwand onbezet op de golfbaan van de Goyer Golfclub in Eemnes. Voor zover bekend zijn er nog nooit oeverzwaluwen gezien bij deze wand.

Caravanpark De Wetering Nieuw-Loosdrecht

Boven in een gronddepot in dit terrein hebben drie paren nestgangen gegraven, maar na deze activiteit niets meer ondernomen.

Maatpolder Eemnes

De wand in de Maatpolder bij Eemnes bleef evenals vorig jaar onbezet.

Aantallen broedparen in andere kolonies

Zoals in voorgaande jaren wordt hieronder een overzicht gegeven van een aantal kolonies buiten het onderzoekgebied. Deze liggen allemaal binnen een afstand op hemelsbreed maximaal 35 kilometer van het Gooi. Door uitgevoerd ringonderzoek bij oeverzwaluwen is bekend dat zij zich nogal eens vestigen binnen die afstand van hun geboortekolonie. Ook dat zij dit doen wanneer ze een tweede legsel hebben.

Twiske Zaandam

De vermoedelijke aankomstdatum bij de kolonie in het Twiske bij Zaandam was 23 maart; dat was 20 dagen eerder dan in 2013. Toch was het pas 9 mei voordat de eerste jongen vooraan zittend in een nestgang zijn gezien. Het totaal kwam uit op 43 eerste broedsels en bij benadering op 29 tweede broedsels. Vergeleken met 2013 was dat een afname. Toen waren er 59 eerste broedsels en 35 tweede broedsels (Ed Staats in voorbereiding).

Ooievaarplas Zeewolde

In de wand van de Ooievaarplas (gemeente Zeewolde), waar in 2013 nog 109 paren huisden, vestigden zich er nu 81 (mededeling Rob Leurs). De oorzaak van de afname is niet bekend; de kunstwand was ruim voor het broedseizoen door de Stichting Flevolandschap weer geschikt gemaakt voor de ontvangst van de oeverzwaluwen. In en vlakbij het dorp Zeewolde bevonden zich ook twee kolonies. Een ervan was een kolonie met 128 vestigingen in een kunstwand; de andere was een kolonie in een zanddepot met 110 paren.

Vebo-wand Bunschoten

Al op 31 maart zijn acht oeverzwaluwen gesignaleerd bij de nieuwe Vebo-wand in Bunschoten. Drie ervan begonnen onmiddellijk met graven (mondellinge mededeling Wim Smeets).

In de 1108 gaten van **deze** wand 169 eerste broedsels vastgesteld. Later in het seizoen zijn 252 tweede broedsels geteld. Bruine ratten zorgden voor roofactiviteiten (mondellinge mededeling Wim Smeets). Zie ook de paragraaf predatie.

Rijswijk (Gld.)

Ook de twee kunstwanden in Rijswijk (Gld.) aan het Amsterdam-Rijnkanaal waren prima in orde. In het vroeg voorjaar was er onderhoud gepleegd, waardoor zij weer geschikt waren om in te kunnen broeden. In deze wanden vestigden zich in totaal 80 paren (mededeling Frans Hoving).

Predatie

Bij de Vebo-wand in Bunschoten is dit jaar voor het eerst predatie van een nest door bruine ratten vastgesteld. Er zijn onder het oeverzwaluwnest keutels aangetroffen van bruine ratten. Als preventieve maatregel om deze predators te weren, wordt gedacht aan het aanbrengen van schrikdraad bij de onderzijde van de wand (mondelinge mededeling Wim Smeets).

Ringonderzoek

De hieronder gepresenteerde gegevens zijn afkomstig van Engbert van Oort (ongepubliceerd). Naarmate de reeks jaren die gespendeerd zijn aan het ringen van oeverzwaluwen groter wordt, zijn de resultaten van het vangen en terugvangen steeds belangwekkender. Tijdens dertien vangsessies in 2014 zijn er in totaal 1644 oeverzwaluwen geringd. Hiervan zijn er 1343

exemplaren voor het eerst gevangen en van een ring voorzien. Hiernaast zijn 301 oeverzwaluwen teruggevangen, die al een ring droegen. In de hierna volgende figuren zijn de vangsten en terugmeldingen vermeld. Bij de terugvangsten buiten ons werkgebied is er één van een oeverzwaluw, waarvan de herkomst in het Gooi lag. Deze vogel was in 2011 geringd bij de CITO in Nederhorst den Berg. Hij werd in 2014 opnieuw gevangen in Zeewolde. Een in Naarden aan de oevers van het Gooimeer geringde oeverzwaluw belandde later in het seizoen in de netten bij de Ooievaarplas (Zeewolde). In de kolonie op de RWZI in Huizen zat tussen de geringde vogels die werden teruggevangen een 'zigeuner'. Bij deze vogel was in 2009 een ring omgelegd door een andere ringer. In 2010 werd hij teruggevangen in de kolonie van de Golfbaan in Hilversum; in 2012 was dat het geval in de Zanderij Crailo. Daarna was dat in 2013 en 2014 bij de RWZI in Huizen. De oeverzwaluw was in 2014 dus minstens zes jaar oud en heeft minimaal vijf keer de trekroute afgelegd naar zijn overwinteringsgebied in Afrika. Dat bevindt zich in de Sahel, in het steppegebied ten zuiden van de Sahara. De oudste teruggemelde oeverzwaluw was tien jaar (Staaiv 2009).

Vangsten in de kolonies in het werkgebied van de Vogelwerkgroep	Aantal gevangen oeverzwaluwen
CITO Horstermeer (Nederhorst den Berg)	521
Raboes	120
RWZI (Huizen)	189
Groeve Oostermeent	169
Subtotaal	999
Aantal vangsten daarbuiten	
Ooievaarsplas (Zeewolde)	180
Zeewolde	235
Rijkswaterstaat Rijswijk	230
Subtotaal	645
Totaal generaal	1644

Figuur 2. Aantal vangsten per kolonie.

Herkomstkolonie	Ringjaar en aantal terugmeldingen			
	2009	2012	2013	2014
Lelystad	-	-	4	-
Ooievaarplas Zeewolde	-	1	1	-
Almere	1	-	-	-
Raboes	-	-	2	-
CITO Nederhorst den Berg	-	-	3	-
Frankrijk	-	-	-	2
Groeve Oostermeent (zelfde kolonie)	-	-	-	12

Figuur 3. Herkomst en aantal van in de kolonie Golfbaan Naarderbos (Naarden) teruggevangen geringde oeverzwaluwen met ringjaar.

Herkomstkolonie	Ringjaar en aantal terugmeldingen				
	2010	2011	2012	2013	2014
Drontermeer	-	-	-	-	2
Lelystad	-	-	1	3	-
Almere	-	-	1	1	1
Raboes (Eemnes)	1	-	-	-	1
Zanderij Crailo	1	-	-	-	-
Golfbaan Naarden	-	-	-	-	1
België	-	-	-	-	2
Frankrijk	-	-	-	-	2
CITO Nederhorst den Berg (zelfde kolonie)	1	2	19	13	89

Figuur 4. Herkomst en aantal van in de kolonie CITO Nederhorst den Berg teruggevangen geringde oeverzwaluwen met ringjaar.

Herkomstkolonie	Ringjaar en aantal terugmeldingen				
	2010	2011	2012	2013	2014
Lelystad	-	-	-	1	1
Raboes	-	-	1	6	-

Figuur 5. Herkomst en aantal van in de kolonie Raboes Eemnes teruggevangen geringde oeverzwaluwen met ringjaar.

Herkomstkolonie	Ringjaar en aantal terugmeldingen					
	2009	2010	2011	2012	2013	2014
Lelystad	-	-	-	1	6	-
Zeewolde	-	1	-	-	-	-
Almere	1	1	-	2	10	-
Raboes (Eemnes)	-	-	-	-	2	1
Golfbaan Naarderbos	-	-	1	-	1	-
CITO Nederhorst den Berg	-	-	-	1	-	1
RWZI Huizen (zelfde kolonie)	-	-	-	-	1	11

Figuur 6. Herkomst en aantal van in de kolonie RWZI Huizen teruggevangen geringde oeverwaluwen met ringjaar.

Geraadpleegde bronnen

Jonkers, D.A. 2011. Oeverwaluwen kolonies in 2011. De Korhaan 45 (5): 177-182.

Jonkers, D. A. 2012. Gooise oeverwaluwenpopulatie in 2012 in een vrije val. De Korhaan 46 (5): 168-172.

Jonkers, D.A. 2014. Broedgegevens van de oeverwaluwen in het Vechtplassengebied, het Gooi en de Eempolders. De Korhaan 47 (4): 153-158.

Oort, E. van (ongepubliceerd). Vangresultaten van nog ongeringde en terugvangsten van eerder geringde oeverwaluwen in 2014.

Staats, E. 2014. Oeverwaluwen in Het Twiske minder succesvol dan in 2013. De Kieft (in voorbereiding).

Staaiv, R. 2009. Europe's Longevity Records. Eurring Website.

Excursieleaders op pad

Dick A. Jonkers

Op zondag 14 september gingen de excursieleaders samen op stap. Uitgangspunt was het verenigen van het aangename en het nuttige. Als excursiedoel fungeerde het Balgzand bij Den Helder. Dit terrein maakt deel uit van het Waddengebied. Bij hoog water verzamelen zich daar op de schorren tegen de dijk en in de waterrijke gebieden daarachter grote groepen steltlopers, ganzen en eenden om er te overtijen.

Bij het Natuur Informatiecentrum 't Kuitje stonden twee excursieleaders van Landschap Noord-Holland klaar om ons te begeleiden.

De ontvangst met koffie was meteen een leer-moment. In bakken met water en een zandbodem bevonden zich diverse soorten zeevissen, garnalen en schelpdieren, waar een van de gidsen over vertelde. Veel van die dieren zijn stapelvoedsel voor wad- water- en zeevogels. Heel nuttig voor

de uitbreiding van de kennis over deze organismen, die we kunnen gebruiken wanneer excursies door ons worden geleid op de Waddeneilanden. Hierna volgde een wandeling achter de dijk naar kijkschermen op de dijk. Op de schorren foeraerden onder meer veel bontbekplevieren, kanoeten en groenpootruiters; af en toe liet zich een zwarte ruiter horen. Ook een jagende slechtvalk was ons deel.

Tijdens de lunch werden het Jaarplan 2015 en het Concept excursieooster voor 2015 besproken. Hierna volgde nog een bezoek aan het waterbergingsgebied bij Twisk. Ook hier weer een jagende slechtvalk. Leerzaam was de discussie over snavelvormen en voedselzoekstrategie. De 64 waargenomen vogelsoorten leverden veel uitwisseling van informatie op, waar de leden van de Vogelwerkgroep weer baat bij kunnen hebben.

